

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Постановка проблеми. Система управління ризиками є важливою компонентою банківського менеджменту. Управління ризиками повинне забезпечувати мінімізацію можливих втрат при здійсненні банківської діяльності, яка в умовах ринкової економіки та конкуренції неможлива без ризику.

Ризик-менеджмент привертає все більше уваги як теоретиків, так і практиків. Глобалізація торгівлі і виробництва стала поштовхом до зростання обсягів вкладень у цінні папери і прямих інвестицій на нестійких ринках, що розвивалися. Більш того, в розвинутих економіках роль ринку капіталу стає більш значущою.

Ризики притаманні всім сферам банківської діяльності. Більшість ризиків пов'язана з активними операціями банку, насамперед, кредитною і інвестиційною діяльністю. Але і діяльність щодо залучення коштів на вклади (депозити), на розрахункові та поточні рахунки також пов'язана з багатьма ризиками. Одночасне здійснення банком активних і пасивних операцій призводить до виникнення додаткових чинників ризику та зумовлює застосування особливих підходів до обмеження їх впливу. Діяльність операційних підрозділів, застосування інформаційних технологій і реалізація концепції маркетингу пов'язані з низкою функціональних ризиків, які теж можуть негативно позначитися на прибутку та капіталі банку. Крім того, на банк у цілому впливають зовнішні ризики. Деякі з них мають першорядне значення для діяльності банку. Тому управління ризиком входить до ключових завдань стратегічного управління банком.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній економічній науці, так само як і у практичній діяльності, проблематика ризиків відіграє системну роль. Питання ідентифікації, систематизації, аналізу, кількісної оцінки і управління ризиками займають найважливіше місце як на рівні теоретичної літератури і наукових досліджень, так і в системі економічної освіти і реальної роботи агентів економіки.

За останні декілька десятиліть істотно розширилася теоретична база аналізу ризиків, і цілий ряд робіт у цій сфері були відзначені Нобелівською премією (в т.ч. К. Ерроу, Р. Марковіц, У. Шарп, Дж. Акерлоф, Ф. Найт). Проблематика ризиків є одним з домінуючих напрямів розвитку в економічній думці.

Виклад основного матеріалу. Під ризик-менеджментом розуміється система управління ризиками і фінансовими операціями, що виникають у процесі управління банківською установою. Функціонування банківської установи здійснюється в умовах невизначеності. Вибір тієї або іншої стратегії розвитку може привести як до примноження, так і до втрати вкладених коштів. В умовах невизначеності завжди існує безліч альтернативних варіантів ухвалення рішень. Вірогідність успішної реалізації (отримання максимальних доходів при мінімумі втрат) будь-якого з них залежить від значної кількості внутрішніх і зовнішніх

чинників, що впливають на банк. Ці реалії повною мірою проявляють суть і поняття ризику.

При аналізі системи управління ризиками доцільно використовувати системний підхід як основний методологічний інструмент.

Системний підхід фокусує увагу не тільки на організації, але і на навколишньому її середовищі. Центральним поняттям системного підходу є поняття “система”, яке відображає поняття про те, що різні елементи, з’єднуючись, набувають нової якості, яка відсутня у кожного з них окремо. Нова якість виникає завдяки наявності зв’язків у системі, які здійснюють перенесення властивостей кожного елемента системи до решти всіх елементів системи. Такі зв’язки називаються інтегральними або системними.

Ефективність функціонування системи управління ризиком, виходячи з основних положень системного підходу, визначається скоріше ефективною взаємодією між частинами системи, ніж результативною роботою її окремих властей

Таким чином, система управління ризиками є сукупністю взаємозв’язаних і взаємозалежних елементів, кінцевою метою існування яких є мінімізація ризиків.

Систему управління ризиком можна охарактеризувати як сукупність методів, прийомів і заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикових подій і вживати заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків настання таких подій. На систему управління ризиком роблять вплив як внутрішні, так і зовнішні чинники.

Зовнішніми чинниками системи управління ризиком є наступні:

- нормативна база у сфері регулювання ризику (нормативи, методики, рекомендації, стандарти бухгалтерського обліку і т.п.);
- макроекономічні чинники;
- зарубіжний досвід управління ризиком.

Внутрішні чинники системи управління ризиком включають:

- специфіку діяльності установи, її політику, стратегію і тактику;
- організаційну структуру;
- кваліфікацію персоналу.

Системне управління ризиком є процесом вироблення компромісу, спрямованого на досягнення балансу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього затратами, і передбачає прогнозування виникнення ризикових подій, проведення їх детального аналізу, оцінку можливих наслідків і вибір методів та способів зниження ризику, що дозволяє певною мірою знизити ступінь ризику і уникнути ймовірних втрат.

Жоден з видів ризику неможливо усунути повністю. Більше того, діяльність на фінансових ринках за ринкової економіки за своєю природою передбачає гру на змінах процентних ставок, валютних курсів та ін.

Задача менеджменту ризику полягає в обмеженні негативного впливу ризику шляхом встановлення оптимального співвідношення ризикованості та прибутковості операцій.

Метою ефективного управління ризиками для банківських установ є захист прибутку і капіталу банку.

Ефективна система управління ризиками дозволяє:

- виявити ризики, які найбільшою мірою впливають на результати діяльності банківської установи, і розробити ефективну систему заходів щодо управління такими ризиками;
- забезпечити проведення комплексної роботи з управління ризиками на регулярній основі, чітко розмежувавши відповідальність за настання ризикових подій між різними структурними одиницями і рівнями управління;
- поліпшити ефективність діяльності банківської установи, забезпечивши зниження можливих ризикових втрат і оптимізацію витрат на всі заходи, направлені на управління ризиками;
- підвищити ефективність системи управління взагалі за рахунок використання додаткових критеріїв при ухваленні управлінських рішень, отримання зворотного зв'язку від фахівців і керівників всіх рівнів.

Історія розвитку ризик-менеджменту, як одного з необхідних і значущих інструментів управління банківською установою, бере свій початок (як і теорія ризику, яка є його невід'ємною частиною) із середини ХХ ст. Цей період характеризується різким прискоренням науково-технічного прогресу і значним збільшенням масштабів виробництва і споживання. З іншого боку, зростання попиту на капітал зумовило інтенсивний розвиток фінансових ринків і виникнення нових фінансових інструментів (ф'ючерси і т.д.). Таким чином, кількість всіх видів ризиків значно зросла, і з'явилася необхідність в управлінні цими ризиками.

В історії розвитку ризик-менеджменту можна виділити наступні основні етапи.

1. 70-ті роки ХХ ст. – етап “мікроризик-менеджменту”, управління ризиками відбувається на рівні окремих осіб (брокери, фахівці фінансових відділів). Важливими подіями цього періоду були скасування в 1973 р. Бреттон-вудської системи фіксованих валютних курсів і публікація Блеком і Шоулзом формули оцінки вартості опціонів, що створило стимул до кількісного вимірювання і управління валютними ризиками.
2. 80-ті роки ХХ ст. – управління активами і пасивами на рівні казначейства. В цей період була розроблена концепція Value-at-Risk. Реалізація концепції в системі RiskMetrics, розробленій банком J.P. Morgan за оцінкою ринкового ризику.
3. Стратегічне управління активами і пасивами шляхом здійснення планування і контролю.
4. 90-ті роки ХХ ст. – управління ринковим ризиком шляхом контролю ризику в межах фінансового департаменту, казначейства, поява функції “управління ризиками”.
5. Управління кредитним ризиком шляхом контролю ризику в межах фінансового департаменту, розвиток функції “управління ризиками”.
6. Управління операційним ризиком шляхом проведення внутрішнього аудиту, застосування функції “управління ризиками”.
7. Комплексний підхід до управління ризиками, управління капіталом, оперативне управління активами і пасивами. У 2002 р. була створена PRMIA – Міжнародна професійна асоціація ризик-менеджерів (Professional

Risk Managers International Association), кількість членів якої складає більше 30 тис. чоловік.

Крім того, вказані вище етапи можна об'єднати у дві групи. Перша група є підходом “від низу до верху”, який застосовувався з 70-х до кінця 90-х років ХХ ст. Друга група представлена підходом “зверху вниз”, що отримав розвиток у ХХІ ст.

Підхід “від низу до верху” полягав в тому, що відділи самостійно управляли ризиками відповідно до своїх функцій, і мав цілий ряд недоліків, таких як: різнорідність характеру оцінок і неможливість провести їх порівняння як наслідок складності в аналізі і об'єднанні отримуваних результатів; управління ризиками здійснювалося тоді, коли менеджер вважав за необхідне це; інструменти ризик-менеджменту використовувалися лише для страхування і уникнення ризиків.

На сьогоднішній день широкого розвитку отримав зручніший підхід “зверху вниз”. Даний підхід полягає в тому, що вище керівництво координує управління ризиками, а кожен співробітник банківської установи здійснює управління ризиками в межах своїх обов'язків. Особливостями даного підходу є: наявність корпоративної політики управління ризиками; збалансованість заходів щодо управління ризиками; безперервний процес управління, що включає моніторинг, ідентифікацію, аналіз; використання широкої методологічної бази.

Все більше українських банків змушені запроваджувати систему оцінки і управління ризиками, проте багато з них стикаються з великими труднощами при розробці і впровадженні процесів управління ризиками.

Висновки. Серед різноманіття проблем ризик-менеджменту в Україні можна виділити наступні основні проблеми:

- відсутність стандартизованих методик. Методологія управління ризиками в банківській сфері найбільш розроблена і законодавчо встановлена, якщо порівнювати її з іншими секторами економіки, проте по цей час не існує єдиних стандартизованих механізмів оцінки і управління ризиками;
- недоліки використовуваних методик. Вважається, що багато з використовуваних у нашій країні методик або погано адаптовані до української дійсності, або науково не обґрунтовані;
- відсутність порівняльної бази економічних показників, індексів, інвестиційних еталонів тощо;
- відсутність фахівців і структур з управління ризиками. Великі комерційні банки і філії іноземних банків, як правило, мають у своєму штаті якщо не структуру, що займається управлінням ризику то, як мінімум, одного топ-менеджера, на якого покладена дана функція. Проте середні і малі банки часто не мають відповідного підрозділу, або він існує лише “де-юре”. Більш того, зважаючи на той факт, що ризик-менеджмент є достатньо новим напрямом, на ринку праці спостерігається брак висококваліфікованих фахівців у даній сфері.

Важливим напрямом розвитку ризик-менеджменту в Україні буде адаптація, розробка і просування загальноприйнятих у фінансовому світі професійних стандартів у сфері класифікації, аналізу і моделювання ризиків, реалізованих у вигляді розрахункових методик і програмних продуктів. Для сфери управління ризиком таким фундаментальним стандартом є концепція ризикової вартості, що

застосовується останнім часом не тільки для оцінки ринкових, але також і кредитних, і операційних ризиків.

Список літератури

1. Бартон Т., Шенкир У., Уокер П. Комплексный подход к риск-менеджменту: стоит ли этим заниматься. Практика ведущих компаний. – М.: Вільямс. – 2003.
2. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. – М.: Ника-Центр, 2005.
3. Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. – К.: КНЕУ, 2000.
4. Волошин И.В. Оценка банковских рисков: новые подходы. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004.
5. Егорова Е.Е. Системный подход оценки риска // Управление риском. –2002. – № 2. – С. 12-13.
6. Івченко І.Ю. Економічні ризики. – К.: Центр навчальної літератури, 2004.
7. Лобанов А.А., Чугунов А.В. Энциклопедия финансового риск-менеджмента. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005.
8. Рогов М.А. Риск-менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 2001.
9. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія та практика. – К.: ІВЦ, 2004.
10. Шарп У., Александр Г., Бэйли Дж. Инвестиции. – ИНФРА-М, 1999.
11. www.finrisk.ru.
12. www.hedging.ru.

Отримано 13.11.2006

Башкіров, О.В. Проблеми розвитку сучасної системи управління ризиками банківської установи [Текст] / О.В. Башкіров // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. - Суми : УАБС НБУ, 2007. - Вип. 19. - С. 404-410.